

The Educational Role of the Family in Promoting the Divine Discourse of Expectation (Intizār) and Mahdism with an Emphasis on the Verse of Istiḍ'āf (Oppression/Weakness) and the Viewpoint of Imam Khamenei (may his soul be sanctified)

Vajihe Ashrafi

Professor / Imam Jafar Sadiq (AS) Specialized Seminary in Shahrood
vajiheashraffi@gmail.com

Tayebe Arabahmadi

Imam Jafar al-Sadiq Specialized Islamic Seminary
tayebeh2024@chmail.ir

Abstract

The necessity of religious and moral education for children—introducing them to religious values in both theoretical and behavioral dimensions—is undeniable. In Islam, human felicity lies in proximity to God, achieved through following the divine vicegerent. The verse of “mustaḍ'afūn” (the oppressed), though implying pressure and deprivation, promises inheritance and divinely-led leadership. This article adopts a documentary-analytical method, using library sources, narrative exegeses, and scholarly papers. The family, by strengthening self-esteem and hope through a correct understanding of “expectation” (intizār)—described as the best act of worship—fosters children’s social responsibility in preparation for the advent. Economic, cultural, and media challenges, excessive prioritization of personal over social interests, and weak parental skills pose serious threats. However, reinforcing the discourse of expectation, Mahdavi-oriented education, and introducing successful role models can yield effective steps. Ultimately, the family as the primary educational institution, drawing on religious teachings and active waiting, can nurture a faithful, committed, and expectant generation that resists difficulties and strives to realize an ideal society.

Keywords: Expectant Family, Mahdist Identity, Modern Civilization, Verse of Istiḍ'āf, Active Expectation

الدور التربوي للأسرة في تعزيز الخطاب الإلهي للانتظار والمهدوية مع التركيز على آية الاستضعاف ومنظور الإمام الخامنه اي (قدس سره)

وجيهة أشرفي

أستاذة / المدرسة التخصصية للإمام جعفر الصادق عليه السلام بشاهرود

vajjiheashraffi@gmail.com

طية عرب أحمددي

المدرسة التخصصية الإسلامية للإمام جعفر الصادق عليه السلام

tayebeh2024@chmail.ir

الملخص

أنَّ ضرورة التربية الدينية والأخلاقية للأبناء، بأبعادها النظرية والسلوكية، أمرٌ حتميٌّ. يرى نظام القيم الإسلامي أنَّ سعادة الإنسان تتحقَّق بالقرب من الله عبر الاقتداء بوليِّ الله. آيةُ الاستضعاف، رغم دلاليتها على الضَّغط والحرمان، تُبشِّرُ بوراثة المستضعفين مع القيادة الإلهية. يعتمد هذا البحث على المنهج الوثائقي التحليلي، مستعيناً بالمصادر المكتبية، والتفاسير الروائية، والمقالات. يُعزِّزُ الأسرة روح العزَّة والأمل عبر تقديم مفهوم الانتظار بوصفه «أفضل عبادة»، ممَّا يُولِّد المسؤولية الاجتماعية لدى الأبناء تمهيداً للظهور. ثمة تهديدات كالإقتصادية والثقافية والإعلامية، وتفضيل المصالح الشخصية على الاجتماعية، وضعف المهارات التربوية. لكنَّ تعزيز خطاب الانتظار والتربية المهدوية وتقديم النماذج الناجحة، يُمكن أن يخطو خطوات مؤثِّرة. والأسرة، بوصفها المؤسسة التربوية الأولى، قادرة على تربية جيل مؤمن ملتزم منتظر، يواجه التحديات ويسعى لتحقيق المجتمع المنشود.

الكلمات المفتاحية: الأسرة المنتظرة، الهوية المهدوية، الحضارة الحديثة، آية الاستضعاف، الانتظار الإيجابي.

نقش تربیتی خانواده در ترویج گفتمان الهی انتظار و مهدویت با محوریت آیه استضعاف و دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله)

وجیهه اشرفی

طلبه سطح ۴ رشته فقه اصول، گرایش فقه خانواده، مدرسه علمیه فاطمه الزهراء سلام الله علیها سمنان

vajjiheashraffi@gmail.com

طیبه عرب احمدی

(نویسنده مسئول). طلبه سطح ۴ رشته تفسیر تطبیقی، مدرسه علمیه تخصصی امام جعفر صادق (علیه السلام)، شاهرود

tayebeh2024@chmail.ir

چکیده

ضرورت تربیت دینی و اخلاقی فرزندان، یعنی آشناسازی آنان با ارزش‌های دینی در دو بُعد نظری و رفتاری، امری قطعی است. نظام ارزشی اسلام، سعادت انسان را در قرب به خدا می‌داند که با الگوپذیری از ولی خدا تحقق می‌یابد. آیه استضعاف، گرچه فشار و محرومیت را به ذهن می‌آورد، ولی پیام وراثت همراه با پیشوایی را نوید می‌دهد. روش تحقیق این مقاله، اسنادی-تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، تفاسیر روایی و مقالات است. خانواده با تقویت روحیه عزتمندی و امید به آینده و ارائه صحیح از مفهوم انتظار که «افضل عبادت» است، زمینه‌ساز مسئولیت‌پذیری اجتماعی فرزندان برای ظهور می‌شود. مشکلات اقتصادی، فرهنگی و رسانه‌ای، تقدم افراطی منافع شخصی بر اجتماعی، و ضعف مهارت‌های تربیتی والدین، تهدیدهای جدی به شمار می‌روند. با این حال، تقویت گفتمان انتظار، تربیت مهدوی و معرفی الگوهای موفق، می‌تواند گام‌های مؤثری در جهت تحقق این هدف بردارد. در مجموع، خانواده به عنوان نخستین نهاد تربیتی، با بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و انتظار فعال، می‌تواند نسلی مؤمن، متعهد و منتظر پرورش دهد که در برابر چالش‌ها مقاوم و برای تحقق جامعه مطلوب آماده باشد. کلیدواژگان: خانواده منتظر، هویت مهدوی، تمدن نوین، آیه استضعاف، انتظار فعال

مقدمه

خانواده، نخستین کانون شکل‌گیری شخصیت، محور اصلی جامعه‌پذیری، نقشی بنیادین در انتقال ارزش‌ها و باورها به نسل‌نودارد. آموزه انتظار یکی از ارکان اساسی اندیشه دینی، نیازمند ترویج و نهادینه‌سازی در جامعه، به‌ویژه در محیط خانواده است البته چگونگی تأثیرگذاری خانواده برگفتمان مهدویت و تبدیل «انتظار» از یک مفهوم انتزاعی به سبک زندگی عملی، نیازمند بررسی دقیق و نظام‌مند است.

خانواده، با وجود چالش‌های فرهنگی، اقتصادی و ضعف دانش و مهارت‌های تربیتی، دغدغه‌ی جدی در تربیت نسل منتظر دارد با استناد به قرآن کریم مبنی بر لزوم مراقبت از خود و خانواده در برابر گناه. «قوا أنفسکم و اهلیکم ناراً» (تحریم، ۶) و «وأمراهلک...» (طه، ۱۳۲) تلاش برای تربیت نسل منتظر ابعاد جدیدی یافته است. اگرچه ابزارهای تربیت در طول تاریخ تحول یافته‌اند، اما نقش خانواده همچنان ثابت مانده است.

پیش فرض‌های تحقیق: خانواده اولین و موثرترین نهاد در شکل‌دهی هویت دینی و ارزشی فرزندان است. تحولات تاریخی و اجتماعی بیانگر کارکرد خانواده در ترویج مهدویت است.

امروزه خانواده با چالش‌های متعددی مثل تهاجم فرهنگی، کم‌رنگ بودن ارزش‌های دینی و ظهور تفکرات التقاطی روبروست. ترویج گفتمان انتظار و

مهدویت در خانواده، علاوه بر استحکام هویت دینی و اجتماعی افراد، ایجاد امید و انگیزه برای اصلاح فردی و اجتماعی و بسترسازی تمدن نوین اسلامی را آماده می‌سازد.

خانواده، مؤثرترین نهاد در انتقال ارزش‌های اسلامی، زبان، فرهنگ، ادب و اخلاق است و بیشترین مسئولیت تعلیم و تربیت را بر عهده دارد (نجم، ۱۳۹۲، ج ۱، ص ۲۰۶).

۱. مبانی نظری مهدویت در خانواده منتظر

۱.۱. انتظار فرج

این واژه به عنوان عبارة آخرای انتظار ظهور، این است که مؤمن به اسلام، مؤمن به مذهب اهل بیت علیهم‌السلام وضعیتی را که در دنیای واقعی وجود دارد، عقده و گره در زندگی بشر می‌شناسد... (۱۳۸۷/۵/۲۷).

اگر منتظر، کنش‌گری تمدنی نداشته باشد از حرکت در مسیر اصلاحی باز می‌ماند. (انسان ۲۵۰ ساله، ص ۳۷۲) امام زمان (عج) برای اینکه فرج برای همه‌ی بشریت به وجود بیاورد، ظهور می‌کند که انسان را از فروبستگی نجات بدهد.... بلکه تاریخ آینده‌ی بشر را نجات بدهد.

انتظار فرج یعنی قبول نکردن و رد کردن آن وضعیتی که بر اثر جهالت انسانها،.... بر زندگی انسانیت حاکم شده است. این معنی انتظار فرج است. (۱۳۸۷/۵/۲۷). انتظار، به عنوان رکن مهدویت و نسخه‌ای جامع تربیتی، دارای شاخص‌های شناختی، عاطفی، رفتاری و حرکتی است. خانواده اولین محیط

آشنایی کودک با مفاهیم مهدویت بوده.... هدف فراتر از نیازهای فردی، شامل مشارکت معنوی و تربیت نسل است (اعرافی، ۱۴۲۵، ج ۲۵، ص ۴۵).

۱.۲. تقویت موعود باوری

موعود باوری اعتقاد به یک نجات بخش برای برقراری صلح و عدالت جهانی است.

این اعتقاد، روحیه امیدواری به آینده روشن را در انسان زنده می‌کند. (قصص ۵) بزرگترین خاصیت این اعتقاد در میان شیعیان امید آفرینی است... چشم به آینده دارد... (۱۳۹۴/۳/۱۴).

۲. نقش خانواده در شکل‌دهی هویت مهدوی

خانواده واحدی اجتماعی است که اعضای آن، با درک صحیح از مفهوم انتظار، سبک زندگی خود را براساس آموزه‌های مهدویت تنظیم کرده و در راستای تحقق اهداف انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) گام برمی‌دارند. (جوادی آملی ۱۳۸۷).

در ادیان الهی بشارت ظهور منجی و پیروزی صالحان جزء سنت‌های الهی در تاریخ بشر است قرآن از این اراده قطعی پس از دوره محرومیت به صیغه مضارع سخن گفته یعنی یک قانون کلی در نظام آفرینش وجود دارد و آن پیروزی مستضعفان است البته وجود آمادگی از شرایط بسیار مهم که به وسیله آن حرکت اصلاحی مصلح موعود به نتیجه مطلوب خواهد رسید (قصص ۵)

امام خامنه‌ای در خصوص تربیت انسان‌های صالح می‌فرماید: حقیقتاً این واقعیتی است که برای یک انقلاب، انسان‌سازی از همه چیز مهم‌تر است.... چون دنیا بدون انسان صالح، یک پدیده بی‌جان و کور و تاریک است. (۱۳۶۹/۱۰/۱۰).

۲.۱. والدین، انتقال دهنده معارف و ارزش‌های مهدوی

اسلام می‌خواهد هرکسی به قدر توان در راه خدا حرکت کند.... هر عاملی که انسان را به عدم تلاش، به تنبلی،... ترغیب کند او طاغوت است.... (خامنه‌ای، ص ۵۰۵).

والدین وظیفه دارند مفاهیم کلیدی مهدویت، مانند شناخت امام زمان (عج)،... وظایف منتظران و اهمیت انتظار فرج را با زبانی ساده و جذاب،... و داستان‌های تاریخی، به فرزندان بیاموزند. این آموزش‌ها باید فراتر از جنبه تئوری، به نهادینه‌سازی ارزش‌هایی چون امید، صبر،... عدالت‌خواهی،... خودسازی و خدمت به مردم منجر شود (۱۳۸۴/۶/۲۹).

انتظار فرج یعنی آماده بودن، فکرکردن، بن بست نپنداشتن، بن بست انگاری خیلی چیز بدی است. «این معنای انتظار فرج است...» (۱۴۰۲/۱/۲۹).

همچنین، باید به اعضای خانواده آموخت که امام زمان (عج) امامی حی و حاضر است که از احوال ما آگاه بوده و برای هدایت ما تلاش می‌کند. این درک، موجب ارتباط قلبی عمیق‌تر و احساس مسئولیت بیشتر در قبال ایشان می‌شود (میرزایی، ۱۴۰۰).

۲.۲. والدین، الگو در سلوک منتظرانه

فرزندان، قبل از آنکه به سخنان والدین گوش دهند، به رفتار آنان توجه می کنند. بنابراین والدین نقش محوری در الگوسازی «سلوک منتظرانه» دارند. مداومت والدین بر دعا برای فرج امام زمان به ویژه در اوقات استجابت دعا، نه تنها به تحقق امر فرج کمک می کند، بلکه الگویی عملی از عشق و دل بستگی به حضرت را به فرزندان نشان می دهد (جعفرپور، مهدی، ۱۴۰۴).

ملتی که به خدا معتقد و مؤمن و متکی است و به آینده امیدوار است و با پرده نشینان غیب در ارتباط است؛ ملتی که در دلش خورشید امید به آینده و زندگی و لطف و مدد الهی می درخشد، هرگز تسلیم و مرعوب نمی شود و با این حرفها، از میدان خارج نمی گردد. این، خصوصیت اعتقاد به آن معنویت مهدی (عج) است. عقیده به امام زمان، هم در باطن فرد، هم در حرکت اجتماع و هم در حال و آینده، چنین تأثیر عظیمی دارد. این را باید قدر دانست (دیدار در روز میلاد پربرکت حضرت ولی عصر (عج) ۱۳۷۴/۱۰/۱۷). این اعتقاد جامعه را به فتح قله های دور دست، مصمم می سازد (۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

۳.۲. والدین، تربیت انتظار فعال به جای انتظار منفعل

اهمیت خانواده و نقش تربیتی آن وظیفه مهمی است که قرآن به آن توجه ویژه دارد و در برابر گناه به حفظ هشدار می دهد (تحریم ۶) ارزش خانواده در این مسئولیت بقدری است که خداوند احترام بوالدین را در کنار حسن ارتباط با خدای رحمان گوشزد می کند (لقمان ۱۴).

نسل جوان بداند که اورهبر و پیشوای آینده این انقلاب است ما نباید به او یاد بدهیم بنشینند و منتظر ظهور فرج باشد بلکه باید خود را برای ساختن تمدن اسلامی آماده کند. (۱۳۹۹/ دیدار با دانشجویان)

۴.۲. والدین، ایجاد کننده فضای معنوی و امیدبخش در خانواده

قرآن بر لزوم مراقبت از خود و خانواده هشدار می دهد قوا انفسکم... (تحریم ۶) و با اقامه نماز بستر تربیت دینی خانواده را مهیا می کند (طه ۱۳۲) نماز سمبلی برای ذکر خدا و جهت گیری الهی جامعه است. پس محیط خانواده باید طوری باشد تا فضایی سرشار از معنویت، امید و عشق به حضرت مهدی (عج) در آن حاکم باشد. این فضا، زمینه را برای رشد و شکوفایی هویت مهدوی در اعضای خانواده فراهم می کند. برگزاری مناسبت های مهدوی، استفاده از ابزارهای فرهنگی مانند کتاب، فیلم... گفتگوهای صمیمی درباره مهدویت، به این امر یاری می رساند. تأکید بر آینده روشن ظهور، نقشی حیاتی در حفظ روحیه و امید اعضای خانواده، به ویژه در دوران سختی ها، ایفا می کند (خامنه ای، ص ۴۵۵).

اصل امید به یک آینده روشن برای بشریت و ظهور یک موعود یک منجی یک دست عدالت گستر در سرتاسر جهان تقریباً مورد اتفاق همه ادیانی است که در عالم سراغ داریم (۱۳۸۷/۵/۲۷)

و امام زمان (عج) رمز امامت در روی زمین است و همه بشریت به شکلی انتظار ظهور آن حضرت را می کشند و امیدی است در دل بنی آدم که تاریخ

بشریت به سمت صلاح حرکت کند (۱۳۷۱/۱۱/۱۸)

امام خامنه ای با تکیه بر آیه ۵ قصص قرائتی عملی از (استضعاف) ارائه می‌دهند و آن را نه به معنای ناتوانی مطلق، بلکه پیشوایان بالقوه جهان بشریت معرفی می‌کند تا وارث زمین می‌شوند. این وعده الهی که همان سنت قطعی خدا است (قصص ۵)

نخستین توصیه من، امید و نگاه خوش بینانه به آینده است. بدون این کلید اساسی همه قفل‌ها، هیچ گامی نمی‌توان برداشت... یک امید صادق و متکی به واقعیت‌های عینی است... در خود و دیگران نهال امید به آینده را پرورش دهید. ترس و نومیدی را از خود و دیگران برانید. این، نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد شماست. (بیانیه گام دوم).

۳. سیر تاریخی خانواده در تحقق امر الهی و مواجهه با چالش‌ها

کارکرد خانواده در طول تاریخ، بیانگر تطور تدریجی آن در راستای اهداف الهی و زمینه‌سازی برای تحقق «امرالله» است. که از خانواده پیامبران آغاز شده و تا دوران معاصر انتظار برای ظهور منجی نهایی ادامه می‌یابد.

۱.۳. خانواده در ادیان ابراهیمی، الگوی توحید و نبوت

در ادیان ابراهیمی، خانواده مهم‌ترین مرکز انتقال توحید و ارزش‌های الهی است. خانواده حضرت ابراهیم علیه السلام با ایمان و تسلیم در برابر خدا و تربیت اسماعیل علیه السلام و اسحاق علیه السلام، نمونه‌ای از خانواده توحیدی و هدایت‌گر بود. مادر

موسی علیه السلام با اعتماد به الهام الهی نقش اصلی در حفظ و پرورش او داشت. در مسیحیت نیز مریم علیها السلام با پاکی، تقوا و پذیرش رسالت الهی، عیسی علیه السلام را در مسیر تحقق اراده خدا تربیت کرد. در اسلام، حضرت خدیجه علیها السلام، حضرت علی علیه السلام و ائمه علیهم السلام خانواده‌ای مؤمن، مقاوم و مجاهد تشکیل دادند که در تداوم و گسترش دین الهی نقشی اساسی داشتند (ملایی، ۱۳۹۴).

۳.۲. حفاظت از خانواده در آخرالزمان، هشدار از ۱۴۰۰ سال پیش

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چشم اندازی تکان دهنده از آخرالزمان می فرماید: «وَيْلٌ لِلْأَوَّلَادِ آخِرِ الزَّمَانِ مِنْ آبَائِهِمْ...» این هشدار، نه به دلیل شرک پدران، بلکه به علت عدم آموزش فرائض دینی به فرزندان توسط والدین مؤمن است. (جامع الاخبار، ج ۱، ص ۱۰۶)

تقسیم بندی دوره سنی برای تربیت نسل منتظر معیار روشنی در الگوی صحیح تربیتی است حدیث «الْوَلَدُ سَبْعَ سِنِينَ وَ عَبْدٌ سَبْعَ سِنِينَ وَ وَزِيرٌ سَبْعَ سِنِينَ...» (وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۷۶)

این غفلت، بنیان اعتقادی نسل آینده را تضعیف می کند، به ویژه در مواجهه با چالش های فرهنگی در دانشگاه ها، فضای مجازی. والدین حتی در صورت تمایل فرزندان، با اولویت دهی به کلاس های کنکور مانع رشد معنوی آنان می شوند. در جامعه ای که هدف آن تربیت نسل منتظر است (۱۳۵۹/۱۰/۱۸).

۳.۳. چالش‌های خانواده در عصر غیبت

خانواده در دوران غیبت با چالش‌های متعددی روبرو است که می‌تواند مانع از نقش مؤثر خود در تحقق امر الهی انتظار بایسته شود.

مشکلات معیشتی تهاجم فرهنگی که ریشه در اومانیسم غربی دارد موجب می‌شود خانواده‌ها هر چند در کنار همدیگر زندگی می‌کنند اما هم افزایی نداشته باشند.

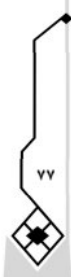
گسترش فردگرایی، کم‌رنگ شدن ارزش‌های سنتی، و تأثیرپذیری از فرهنگ‌های بیگانه، می‌تواند باورهای دینی و هویت مهدوی خانواده را تهدید کند. بسیاری از والدین، به ویژه در زمینه تربیت فرزندان، فاقد آموزه‌های مهدوی هستند و نیازمند راهنمایی هستند. فقدان الگوهای مناسب می‌تواند روند شکل‌گیری هویت مهدوی را کند سازد. جامعه توحیدی همه موظفند از حقوق ضعفا و محرومان و ستم دیدگان دفاع کنند در آن جامعه کسی حق ندارد بگوید مرا مصالح خودم بس،... مرا کارهای خودم بس نمی‌رسم به کارهای دیگران بپردازم. ایمان و حرکت، ص ۵۹).

نتیجه‌گیری

تحقیق نشان می‌دهد خانواده مؤثرترین نهاد تربیتی، نقشی بی‌بدیل در شکل‌دهی هویت مهدوی، انتقال ارزش‌ها و باورهای مرتبط با مهدویت دارد. با توجه به آیه ۵ سوره قصص، هویت مهدوی، که بر پایه شناخت امام زمان (عج)،

تبعیت از ایشان، امید به آینده روشن ظهور، و تلاش برای تحقق عدالت بنا شده، نیازمند بسترسازی در محیط خانواده است. خانواده با انتقال معارف، الگوسازی عملی، و ایجاد فضای معنوی، این هویت را در فرزندان درونی می‌سازد. سیر تاریخی نشان می‌دهد خانواده در ادیان ابراهیمی خصوصاً اسلام، کانون انتقال باورهای توحیدی بوده است. دوران غیبت، این نقش به «انتظار فعال» و «زمینه‌سازی برای ظهور» تحول یافته است.

خانواده امروزی با چالش‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی روبرو است که می‌تواند مانع از ایفای نقش مؤثر خود شود و باید راهکارهای مناسب در رفع آن ارائه شود.

منابع و مآخذ

*قرآن کریم

۱. احمدی زاد، زهرا (۱۴۰۴). عطرزندگی در هوای زندگی. تهران: انتشارات تلاوت.
۲. اعرافی، علیرضا (۱۴۲۵ق). فقه تربیتی (ج ۲۴). قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۳. انسان ۲۵۰ ساله (ویرایش دوم، چاپ اول: تیر ۱۳۹۰). تهران: انتشارات مؤسسه ایمان جهادی.
۴. ایمان و حرکت، خلاصه طرح کتاب اندیشه اسلامی در قرآن (پاییز ۱۴۰۲). به کوشش جمعی از فعالان جبهه مردمی انقلاب اسلامی.
۵. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۷). تفسیر تسنیم. قم: مرکز نشر اسراء.
۶. خسروپناه، عبدالحسین (۱۴۰۲). منظومه فکری آیت الله العظمی خامنه ای (نظام بینشی، منشی و کنشی) (دوره ۲ جلدی). تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۷. دهقانی پور، افسانه؛ میرعزآبادی، بی بی فاطمه؛ رسته احمدی، سیده طاهره؛ خلفی زاده، فرح؛ و جعفری گلویک، افسانه (۱۴۰۴). آیه ها در کارگاه عشق. تهران: انتشارات تلاوت.
۸. شعیری، تاج الدین محمد بن محمد (بی تا). جامع الاخبار (ج ۱، ص ۱۰۶).

۹. صهبای (۱۳۹۲). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن (چاپ اول). قم: انتشارات مؤسسه ایمان جهادی (چاپ نهم: اردیبهشت ۱۳۹۶).
۱۰. عبداللهی، ابراهیم (۱۳۹۶). مهدی باوری در کودکان: نهادهای سازی آموزه‌های مهدوی در کودکان با روش تربیتی تلقینی و الگونیایی. قم: مرکز تخصصی مهدویت.
۱۱. کشتکار، لیلا (۱۴۰۴). زنانی از تبار مقاومت. تهران: انتشارات تلاوت.
۱۲. کلینی، ثقة الاسلام محمد بن یعقوب (۱۳۹۹). اصول کافی (ج ۲، ترجمه حسین انصاریان). قم: مرکز تخصصی مهدویت.
۱۳. نجم، ن. (۱۳۹۲). آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت (ج ۱). قم: انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
۱۴. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۱۰۴ق). وسائل الشیعه (ج ۲۱، ص ۴۷۶). مقاله:
۱. آخوندی بناب، حبیب‌الله؛ موسوی سجادی، زهرا؛ و هدایتی، سارا (۱۴۰۳). تربیت مهدوی در خانواده و جامعه. در سومین همایش ملی امور آموزشی.
۲. جعفرپور، صفیه؛ و محمدی، مهدی (۱۴۰۲). اکرام و تعهد نسبت به خانواده بایسته فرهنگی تحقق آرمان شهر مهدوی. پژوهش‌های مهدوی، پیاپی ۴۵ (تابستان)، ۷۷-۹۶.
۳. چراغی کوتیانی، اسماعیل (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی: اصلاح در روابط

- اجتماعی ره‌آورد ظهور منجی. مشرق موعود، ۹، ۱۱۱-۱۳۴.
۴. زکیه، محمد؛ و ایران‌پوز، نفیسه (۱۳۹۸). شیوه‌های تربیت جوانان مهدی‌باور. موعودپژوهی، سال ۱، شماره ۱ (بهار و تابستان).
۵. ملایی، حسن (۱۳۹۴). جایگاه و کارکردهای آموزه مهدویت و انتظار در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، از دیدگاه امام خامنه‌ای (دام‌ظله). پژوهش‌های مهدوی، پیاپی ۱۲ (بهار)، ۶۱.
۶. میرزایی، صدیقه (۱۴۰۰). زن، خانواده، تربیت نسل منتظر. پژوهش‌های اسلامی جنسیت و خانواده، پیاپی ۷ (پاییز و زمستان)، ۶۹-۸۱.
- نرم‌افزار:
۱. مرکز تحقیقاتی کامپیوتری علوم اسلامی نور. نرم‌افزار جامع التفاسیر. وب‌سایت:
۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای. قابل دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir>